

Research Paper

The need to pay attention to Tourism in order to achieve economic growth in the seventh development plan

Mahdi Kamali¹, Hamid Asayesh^{*2}, Yahya Arianmehr³

Received: Feb. 21, 2022; Accepted: Sep. 6, 2022

ABSTRACT

Economic growth and development is one of the goals that every economy pursues and the reason for this is many benefits that accomplish economic growth. Therefore, in the seventh development plan, like other previous ones, the issue of growth and development must be taken into account. In this regard, special attention should be paid to the concept of land management and sub-sectors that have advantages such as tourism. Tourism as the fourth most lucrative industry in the world, has high economic and social benefits, the development of which is one of the least costly methods of economic growth in the Seventh Development Plan. And since Iran is one of the top 10 countries in the world in terms of tourist attractions and one of the top 15 countries in terms of tourism diversity and one of the top 8 in the world in terms of diversity of handicrafts whereas in terms of climate diversity on the one hand and the existence of unique historical and cultural sites on the other, it is one of the few countries that has an absolute advantage in attracting world tourism. Therefore, in this article, the effect of foreign tourism on the economic growth of Iran's provinces in general and the separation of 9 land management zones in particular were studied to be proposed as an important sub-section in the seventh plan with respect to impact and the possibility of policy-making for planned areas. To achieve this, the data panel method and quarterly data collected from the Statistics Center of Iran and the Cultural Heritage Organization during 2011 to 2018 were used. The results showed that tourism has had a positive and significant effect on economic growth in most provinces of Iran. The highest effect is in areas 4 and 5 and the least effect is in areas 8 and 9 of land management, respectively. Therefore, special attention should be paid to capacity building in this sub-section in the seventh plan.

Keywords: Tourism, economic growth, data panel, land management

1. Assistant Professor, Department of Economics, Islamic Azad University, Qeshm Branch, Qeshm, Iran

2. Assistant Professor, Department of Economics, Grand Ayatollah Boroujerdi University, Boroujerd, Iran (**Corresponding Author**)

✉ hamid.asayesh@abru.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Urban Planning, Islamic Azad University, Aligudarz Branch, Aligudarz, Iran

INTRODUCTION

In 2018, the direct share of tourism in Iran's GDP was 10.7 billion dollars, equivalent to 2.5% of the total GDP of the country, and this share is expected to remain unchanged between 2019 and 2025. In 2018, Iran ranked 19th in terms of direct tourism share of GDP among the 23 countries surveyed in the vision document (Daneshmandi, 2021). However, due to the over-reliance of the Iranian economy on crude oil exports and its great vulnerability due to changes in oil prices and other economic and non-economic shocks, the development of the tourism industry could greatly reduce this vulnerability (Mosaei, 2004). Although there is general agreement on the importance and role of international tourism in the economic, social and cultural growth and development of countries, some researchers also believe that there is no causal relationship between tourism and economic growth (Chatziantonio et al., 2013).

In this research, using provincial data and land management areas separately, the relationship between tourism in Iran and the economic growth of provinces is examined to determine whether tourism has led to economic growth based on theories in different regions of Iran and which region has been impacted more by the tourism. And accordingly, which areas should be supported most based on the impact of tourism and its development? It is also expected that based on basic regional land management, in the process of national division of labor, regional competencies and climatic requirements should be considered. For this purpose, the effect of tourism on the growth of provinces is examined separately in 9 land management areas.

PURPOSE

The purpose of this study is to investigate the relationship between tourism in Iran and economic growth of the country's provinces based on different indicators.

METHODOLOGY

This is a kind of library and analytical-scientific research based on the analysis of panel data. In the panel data method, F-Limer test is used to choose between panel and polishing methods, where the Hausman test is performed to select between fixed and random effects. The data were required to estimate the aforementioned model of quarterly data in the time interval between 2010 and 2018. The reason for choosing 2010 as the beginning was the number of provinces and the selection of 2018 as the end was the lack of provincial data in later years.

FINDINGS

To study the relationship between tourism and economic growth, the endogenous growth model based on classical production function is used. In all the estimated

relationships, the amount of labor, capital and the ratio of tourists had had a significant effect on the 99% confidence level, and since according to Watson's camera statistics, all estimated relationships lack correlation, therefore, the results are reliable. As such, statistically significant coefficients indicate the sensitivity of economic growth to the corresponding variables of significant coefficients such as the amount of capital labor and tourists. The results show that the increase of (foreign) tourism has had a significant positive effect on the economic growth of most provinces, in other words, with a one percent increase in the amount of tourism, the economic growth of provinces increases on an average. Based on the average effect to no effect, low-elasticity areas are divided into two groups of less than the whole country and more than the whole country (which is shown in details in the table of the study).

It should be noted that region 4 includes Isfahan, Chaharmahal and Bakhtiari and Khuzestan provinces, with the highest growth sensitivity to tourism and region 8 included Yazd, Kerman, Sistan and Baluchestan and Hormozgan with the lowest growth sensitivity to tourism. It is noteworthy that the effect of tourism on growth is with the unemployment rate of provinces and those with lower unemployment have a higher tourism sensitivity.

CONCLUSION

Based on the results of the economic growth relationship of provinces, in this regard, the logarithm of the number of tourists is statistically significant and positive, indicating that the increase in (foreign) tourism has a significant positive effect on the growth of provinces. In other words, 1% increase in tourism increases the economic growth of provinces on an average. According to the current situation, in terms of influencing growth, special attention should be paid to Isfahan, Chaharmahal and Bakhtiari, Khuzestan, Fars, Bushehr, Kohgoluyeh and Boyer Ahmad, Hamedan, Kermanshah, Lorestan and Ilam provinces in their tourism domains.

Therefore, tourism development, due to its impact on macroeconomic variables, plays an important role in economic development and growth, and due to its direct and indirect impact on the actual GDP of provinces, infrastructure must be expanded there so that the tourism industry can play as an active part in the time of economic recession, which should be done according to the land different regions' plan with priority on influencing economic growth.

Considering the impact of tourism in all areas of planning and provinces, necessary capacities for the development of this sector should be taken into account in the seventh development plan, because of its importance. Facilitators such as visa facilitation, entry of foreign currencies into the country and using the country's

Interdisciplinary
Studies in Humanities

Abstract

facilities for tourists should be considered as absolute and relative advantages of this sub-sector for economic development in the seventh plan.

NOVELTY

So far, various studies have been conducted on the effect of tourism on growth, most of which are at the national level. This study, examines the issue at the provincial level and separately in land management areas in Iran to help develop the tourism industry.

Interdisciplinary Studies
in Humanities

Volume 15
Issue 1
Winter 2023

BIBLIOGRAPHY

- Abdul, J., Tahir, M., & Muhammad, I. (2013). Tourism–growth nexus in Pakistan: Evidence from ARDL bounds tests. *Economic Modelling*, 35 (3),185–191. doi: 10.1016/j.econmod.2013.06.034
- Al-Mulali, U., Gholipour, H. F., & Al-hajj, E. (2019). The nonlinear effects of oil prices on tourism arrivals in Malaysia. *Current Issues in Tourism*,12 (1), 1-5. doi: 10.1080/13683500.2019.1586844
- Antonakakis, N., Dragouni, M., Eeckels, B., & Filis, G. (2019). The tourism and economic growth enigma: Examining an ambiguous relationship through multiple prisms. *Journal of Travel Research*, 58(1), 3-24.
- Arab, Z. (1393). Effects of art - Tourism industry and economic development in OECD countries in 2010 and 2013. *Journal of Applied Arts*, 03(5), 59-67. doi: 10.22075/aaj.1393.2585
- Arabshahi karizi, A., & Ariyanfar, M. (2014). Health tourism and tourism development; reviewing the potential and capabilities of iran in health tourism and medical - curative tourism. *Geographical Journal of Tourism Space*, 3(9), 133-152.
- Asadpour, A. (2018). Investigating the relationship between tourism industry and economic growth according to the outlook document. *Quarterly of Geography*, 4(4), 285-295.
- Bazzazan, F., & Azaddana, F. (2018). The economic impact of domestic tourism Qom (two regional input-output approach). *Tourism Planning and Development*, 7 (25), 8-24.
- Bazzazan, F., Esmaeili, M., & Farsi, F. (2020). Economic impact of domestic tourists on Khorasan razavi province document. *Economics Research*, 20(76), 55-80. doi: 10.22054/joer.2020.11900
- Chatziantoniou, I., Filis, B., Eeckels, G., & Apostolakis, A. (2013). Oil prices, tourism income and economic growth: A structural VAR approach for european mediterranean countries. *Tourism management*, 36(2), 331-341. doi: 10.1016/j.tourman.2012.10.012
- Chen, C-F., & Chiou-Wei, S-Z. (2009). Tourism expansion, tourism uncertainty and economic growth: New evidence from taiwan and korea. *Tourism management*, 30(6), 812-818. doi: 10.1016/j.tourman.2008.12.013
- Chor Foon, T., & Abosedra. S. (2014). The impacts of tourism, energy consumption and political instability on economic growth in the MENA countries. *Energy policy*, 68(1), 458-464. doi: 0.1016/j.enpol.2014.01.004
- Chou, M.C. (2013). Does tourism development promote economic growth in transition countries? A panel data analysis. *Economic modelling*, 33(3). 226-232. doi: 10.1016/j.econmod.2013.04.024

Interdisciplinary
Studies in Humanities

Abstract

- Cortes, I., & Pulina, M. (2006). A further step into ELGH and TLGH for Spain and Italy. <http://www.feem.it/Feem/Pub/Publications/WPapers/default.htm>
- Dashtban Farooji, M., Khoshnudi, A., & Dashtban Farooji, S. (2018). The relationship between the quality of tourism services and economic growth: An endogenous growth model. *Journal of Economics and Modelling*, 8(32), 125-150. doi: 10.22080/jtpd.2019.14902.2922
- Dnaeshmandi, Z. (2021). *Investigating the position of Iran's tourism industry in the region and the world in recent years*. Research report, political research office of the radio and television of the Islamic Republic of Iran.
- Firoozi M.A., Goodarzi M., & Zarei A. (2014). An estimation of volume of tourism request in Khuzestan province. *Geographical Journal of Tourism Space*, 3(10), 1-24.
- Ghaffary, G., & Jafari Moghadam, M. (2019). Humanities, discourse transformations and development planning in Iran 1979-2013. *Interdisciplinary Studies in Humanities*, 11(3), 75-107. doi: 10.22035/isih.2020.2880.3222
- Haghighat, J., & Masoomzadeh, S. (2020). Investigation of nonlinear effects of health tourism on Iran's economic growth: Self-regression approach with distributive intervals. *Manage Strat Health Syst.*, 5 (2), 89-100.
- Hasanvand, S., & Khodaanah, M. (2014). The impact of tourism on economic growth in developing countries: Two approaches static panel data and dynamic panel data. *Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies*, 2(6), 87-102.
- Kabiri, M.J., Sadraei M.H. (2018). An investigation in role of youth development index and its main component effective on GDP growth in selected counties lessons for Iran. *Interdisciplinary Studies in Humanities*, 10(3), 145-170. doi: 10.22035/isih.2018.297
- Kamali, M., & Asaiesh, H. (2020). Determining factors influencing foreign health tourism demand in different regions of Iran. *Geography (Regional Planning)*, 9(37), 659-678.
- Khoshkam, M., Saboori, B., & Ghaderi, Z. (2019). Impact of international tourism on economic growth: A case of selected developed and developing countries with GMM estimation. *Tourism Planning and Development*, 8(20), 191-213. doi: 10.22080/jtpd.2019.14902.2922
- Kohansal, M. R., & Tohidi, A. (2014). Examining the causal link between Tourism and economic growth in the member countries of the MENA region. *Quarterly Journal of Quantitative Economics*, 10(4), 55-72. doi: 10.22055/jqe.2014.11623
- Kohansal, M.R., & Tohidi, A. (2013). Examining the causal link between tourism and economic growth in the member countries of the MENA region. *Quantitative Economics Quarterly (Former Economic Studies)*, 10(4), 55-72. doi: 10.22055/jqe.2014.11623
- Kumar, R. A. (2019). The Impact of Inbound Tourism on Economic Growth of Nepal. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 9(3), 183-195.

- Lee, J.W., & Brahmaasrene. T. (2013). Investigating the influence of tourism on economic growth and carbon emissions: Evidence from panel analysis of the european union. *Tourism Management*, 38 (1), 69-76.
- Mirzaie, H., & Jalili, S. (2011). Impact of tourism development on economic growth (Compared to Iran and selected countries), *Journal of Financial Economics (Financial Economics and Development)*, 5(15), 73-91.
- Musaei, M. (2004). Estimation of tourism demand function in Iran. *Quarterly Journal of Business Research*, 32 (3), 225-244.
- Nasiri Hendeh Khaleh, E., Hadavi, F., & Zamani, M. (2016). Identification of the relationship between tourism industry development and economic growth of zanzan province. *Journal of Urban Economics and Managent*, 3(15), 76-95.
- Panahi, H., & Khodaverdizadeh, S. (2015). Tourism development and economic growth markov switching model. *Tourism Planning and Development*, 4(14), 8-25.
- Parvin, M., Razavian, M. T., & Tavokoli Nia, J. (2019). Evaluation of influence of Tourism on Tehran economic development. *Researches in Earth Sciences*, 10(3), 214-230. doi: 10.52547/esrj.10.3.214
- Rampal, O. (2017). The Relationship between Tourism, Financial Development and Economic Growth in India. *Future Business Journal*, 3(1), 19-22. doi: 10.1016/j.fbj.2017.01.003
- Rezaqholizadeh, M. (2017). Investigating the effect of tourism on the triangle of poverty, inequality and economic growth. *Tourism Management Studeis*, 11(36), 125-160.
- Shakouri, B., Khoshnevis Yazdi, S., & Nateghian, N. (2017). The impact of Tourism development on Iran's economy, *Journal of Economy and Business*, 8(16), 33-52.
- Tayebi, S.K., Babaki, R.A., & Jabari, A. (2007). An investigation of the relationship between tourism development and economic growth (1959-2004). *Journal of the Faculty of Humanities and Social Sciences*, 7(26), 83-110.
- Wan-Chen, P., & Bwo-Nung, H. (2008). Tourism development and economic growth– a nonlinear approach. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, Elsevier, 387(22), 5535-5542. doi: 10.1016/j.physa.2008.05.037
- Zaruni, Z., Salami, F., & Goodarzi, M. (2017). The impact of tourism development on economic growth in Asian countries. *The First International Conference on Economic Planning, Sustainable and Balanced Regional Development of Approaches and Applications*.

Interdisciplinary
Studies in Humanities

Abstract

مقاله پژوهشی

ضرورت توجه به گردشگری جهت تحقق رشد اقتصادی در برنامه هفتم توسعه

مهدی کمالی^۱، حمید آسایش^{۲*}، یحیی آریانمهر^۳

دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۰۲؛ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۵

چکیده

رشد و توسعه اقتصادی از جمله اهدافی است که هر اقتصادی دنبال می‌کند و دلیل این امر منافع فراوانی است که رشد اقتصادی را محقق می‌سازد. بنابراین در برنامه هفتم توسعه نیز مانند سایر برنامه‌های قبلی می‌بایست به موضوع رشد و توسعه توجه شود. در این برنامه باید به مفهوم آمایش سرزمین و زیربخش‌هایی که دارای مزیت‌هایی مانند گردشگری هستند، توجه ویژه شود. گردشگری به‌عنوان چهارمین صنعت درآمدزای دنیا، منافع اقتصادی و اجتماعی قابل توجهی به همراه دارد که توسعه آن یکی از کم‌هزینه‌ترین روش‌های رشد اقتصادی در برنامه هفتم توسعه به شمار می‌آید و از آنجا که ایران جزء ۱۰ کشور اول جهان از لحاظ جاذبه‌های گردشگری و جزء ۱۵ کشور اول جهان از نظر تنوع گردشگری و جزء ۸ کشور اول جهان از نظر تنوع صنایع دستی بوده و به لحاظ تنوع آب و هوایی از یک سو و وجود مکان‌های تاریخی و فرهنگی منحصر به فرد از سوی دیگر، یکی از چند کشور انگشت‌شماری است که از مزیت مطلق جذب گردشگری جهان برخوردار است، به همین سبب، در این مقاله به بررسی اثر گردشگری خارجی بر رشد اقتصادی استان‌های ایران به‌صورت کلی و تفکیک ۹ منطقه آمایش سرزمین پرداخته شده است تا در صورت اثرگذاری به‌عنوان یک زیربخش مهم در برنامه هفتم پیشنهاد شود و امکان سیاست‌گذاری به تفکیک مناطق آمایش صورت پذیرد. برای دستیابی به این مهم، از روش پنل دیتا و داده‌های فصلی جمع‌آوری‌شده از مرکز آمار ایران و سازمان میراث فرهنگی طی سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۷ بهره برده شده است. نتایج نشان داد که گردشگری اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی بیشتر استان‌های ایران دارد و بیشترین اثر در مناطق ۴ و ۵ و کمترین اثر در منطقه ۸ و ۹ آمایش سرزمین وجود دارد. بنابراین باید در برنامه هفتم به ایجاد ظرفیت در این زیربخش توجه ویژه شود.

کلیدواژه‌ها: گردشگری، رشد اقتصادی، پنل دیتا، آمایش سرزمین

۱. استادیار اقتصاد، گروه علوم اقتصادی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قشم، قشم، ایران

۲. استادیار اقتصاد، گروه علوم اقتصادی، دانشگاه آیت‌الله‌العظمی بروجردی (ره)، بروجرد، ایران (نویسنده مسئول)

hamid.asayesh@abru.ac.ir ✉

۳. استادیار برنامه‌ریزی شهری، گروه برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد الیگودرز، الیگودرز، ایران

۱. مقدمه

رشد و توسعه اقتصادی از جمله اهدافی است که هر اقتصادی دنبال می‌کند و دلیل این امر منافع فراوانی است که در روند رشد اقتصادی تحقق می‌یابد (پناهی و خداوردیزاده، ۱۳۹۴). دستیابی به رشد اقتصادی بالا و پایدار نیازمند پاسخ به این سؤال است که «چه عواملی باعث رشد اقتصادی می‌شود؟» و توجه به این نکته که برای رشد و توسعه اقتصادی پایدار، استفاده از همه امکانات و قابلیت‌های کشور لازم است (کورتس و پولینا، ۲۰۰۶) و یکی از این پایه‌ها و قابلیت‌ها صنعت گردشگری است.

صنعت گردشگری مجموعه‌ای پیچیده از خدمات گوناگون است که در رشد و توسعه اقتصاد ملی (زیربنایی و روبنایی) بسیار تأثیرگذار است. مجموعه این صنعت پیچیده، فرصت‌های اشتغال گوناگونی را در بخش‌های مختلف ایجاد می‌کند و به‌طور مستقیم می‌تواند در تولید و عرضه خدمات (نظیر حمل‌ونقل، هتل‌داری و...) تأثیر بگذارد (میرزایی و جلیلی، ۱۳۹۰). گردشگری، پدیده‌ای است که در صورت برنامه‌ریزی صحیح می‌تواند به افزایش تولید، ارتقای سطح زندگی، رفاه عمومی و اشتغال بسیاری از عوامل تولید از جمله کار، سرمایه و زمین کمک کند. اقتصاددانان از صنعت گردشگری به‌عنوان صنعت مولد سرمایه و اشتغال‌زا نام می‌برند و توجهی خاص به آن دارند؛ از این‌رو، معتقدند توسعه صحیح گردشگری به لحاظ اقتصادی، موجب ارزآوری می‌شود.

در سال ۲۰۱۸، سهم مستقیم گردشگری از تولید ناخالص داخلی در ایران ۱۰/۷ میلیارد دلار، معادل ۲/۵ درصد از تولید ناخالص داخلی کل کشور بود و پیش‌بینی می‌شد این سهم در سال‌های ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۵ نیز بدون تغییر بماند. در همان سال، ایران از نظر سهم مستقیم گردشگری از تولید ناخالص داخلی در میان ۲۳ کشور بررسی شده در سند چشم‌انداز، در رتبه نوزدهم قرار گرفت (دانشمندی، ۱۴۰۰). حال آنکه با توجه به اتکای بیش از حد اقتصاد ایران به صادرات نفت خام و آسیب‌پذیری فراوان آن در اثر تغییرات قیمت نفت و سایر شوک‌های اقتصادی و غیر اقتصادی، توسعه صنعت گردشگری تا حد زیادی می‌تواند از این آسیب‌پذیری بکاهد (موسایی، ۱۳۸۳). با وجود آنکه در مورد

اهمیت و نقش گردشگری بین‌المللی در رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها توافق عمومی وجود دارد، برخی از محققان نیز اعتقاد دارند که هیچ‌گونه رابطه علی میان گردشگری و رشد اقتصادی وجود ندارد (چتزیانتونیو، فیلیس، آلكس، و آپوستولاکیس^۱، ۲۰۱۳).

در این مقاله با استفاده از داده‌های استانی و به تفکیک مناطق آمایش سرزمین رابطه بین گردشگری در ایران و رشد اقتصادی استان‌ها بررسی شده است تا مشخص شود آیا مطابق تئوری‌ها در مناطق مختلف ایران، گردشگری باعث رشد اقتصادی شده است و در کدام منطقه تأثیر گردشگری بر رشد بیشتر است. و براین اساس در کدام مناطق بایستی بر مبنای تأثیر گردشگری و توسعه آن را حمایت کرد؟ همچنین انتظار می‌رود براساس منطقه‌های بنیادی آمایش سرزمین، در فرایند تقسیم کار ملی شایستگی‌های منطقه‌ای و بایستگی‌های اقلیمی در نظر گرفته شود به همین منظور به تفکیک مناطق نه‌گانه آمایش سرزمین اثر گردشگری بر رشد استان‌ها بررسی می‌شود. بنابراین در ادامه مقاله مبانی نظری پژوهش، پیشینه تحقیق، روش‌شناسی تحقیق، الگوسازی طرح و تخمین و نتیجه‌گیری تحقیق تشریح خواهند شد.

۲. مبانی نظری پژوهش

مقام معظم رهبری در سال ۱۳۹۲، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را ابلاغ کرد و فرمود اقتصاد باید درونزا و برون‌نگر باشد و همچنین طبق بند ۳ سیاست‌های کلی محور قراردادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استان‌ها و به‌کارگیری ظرفیت و قابلیت‌های متنوع در جغرافیای مناطق کشور، بایستی درآمدهای خارجی کشور متنوع گردد، بنابراین در برنامه هفتم، به شرط آنکه عملکرد مؤثری بر رشد استان‌های کشور داشته باشد، به بخش‌هایی که در تنوع درآمد تأثیرگذارند، از جمله بخش گردشگری که حوزه‌های مختلفی مانند گردشگری سلامت، مذهبی و... دارد، باید توجه ویژه‌ای شود؛ زیرا ایران در این بخش‌ها از مزیت‌های مطلق و نسبی زیادی برخوردار است. از طرفی، با توجه به

1. Chatziantoniou, Filis, Eeckels & Apostolakis

تحریم اقتصادی، یکی از راه‌هایی که از طریق آن می‌توان کسب درآمد کرد، جذب همسایگان از طریق گردشگری سلامت، مذهبی و... است.

صنعت گردشگری علاوه بر آنکه در پیشبرد اقتصاد ملی و درآمدهای ارزی نقش دارد، صنعتی پاک و درعین حال اشتغال‌زاست، به طوری که طبق آمارهای سازمان جهانی گردشگری امسال ۲۵۵ میلیون نفر در سراسر دنیا در صنعت گردشگری شاغل شده‌اند.

مقام معظم رهبری در سخنان خود بارها بر مقوله «اقتصاد مقاومتی» در کشور تأکید فرموده است. به گفته ایشان «کاهش وابستگی به صنعت نفت یکی دیگر از الزامات اقتصاد مقاومتی است، این وابستگی، میراث شوم صدساله ماست». در حال حاضر، با توجه به اینکه مقام معظم رهبری به صراحت به مسئله گردشگری پرداخته‌اند نباید از این فرصت خدادادی برای بهبود وضعیت کشور، غفلت کرد. آنچه انتظار می‌رود این است که مسئولان به طور جدی تلاش کنند تا گردشگری به واقع در کشورمان به یک صنعت تبدیل شود؛ صنعتی که تمام مردم کشور از آن منتفع گردند. با تأکید مقام معظم رهبری، گردشگری ایران امروز به عنوان یک اولویت، خیزی بلند برای تحولی جدی را می‌طلبد، تحولی که از سهولت در قوانین سرمایه‌گذاری و کاهش بوروکراسی‌های اداری در گردشگری تا به کارگیری مدیرانی که ۱۰۰ درصد در جهت اجرای معنویات مقام عظمای ولایت گام برمی‌دارند، دربرمی‌گیرد.

همچنین توسعه نیافتگی، مسئله اصلی جوامع در حال توسعه از جمله ایران است (غفاری و جعفری مقدم، ۱۳۹۸)؛ بررسی توسعه از این منظر که میان کارآمدی راهبردها و برنامه‌ریزی‌های توسعه و نوع نظریه‌های توسعه، که مبنای برنامه‌ریزی بوده‌اند، ارتباط وثیقی وجود دارد (مظفری‌نیا، منوچهری، غفاری، و مؤمنی، ۱۳۹۵). یکی از نظریه‌های درون‌زا اثرگذاری گردشگری بر توسعه است. الگوی رشد درون‌زا علاوه بر توجیه عوامل برون‌زایی مانند عوامل فنی، اثر عوامل درون‌زا بر رشد اقتصادی را نیز لحاظ می‌کند. به این ترتیب، این امکان به وجود آمد که بازدهی‌های تولید نسبت به نهاده صعودی شده و با انباشت سرمایه، رشد به صورت نامحدودی ارتقا یابد. تفاوت عمده این الگوها با الگوی رشد برون‌زای نئوکلاسیک این است که الگوهای درون‌زا همگی با استفاده از قاعده هامیلتونی و براساس بهینه‌یابی مطلوبیت مصرف‌کنندگان به دست می‌آیند. این الگوها با توجه به فرض‌های

متفاوت، شکل‌هایی مختلف به خود گرفته‌اند و عواملی غیر از نیروی کار و سرمایه فیزیکی را در الگوی رشد کلاسیک وارد کرده‌اند. برای مثال، نظریه‌های درون‌زای اثر گردشگری بر توسعه و اثر گردشگری در تابع تولید کلاسیک در کنار دو عامل نیروی کار و سرمایه‌گذاری بر رشد بررسی می‌شود (کمالی و آسایش، ۱۳۹۸).

گردشگری به سه صورت مستقیم، غیرمستقیم و القایی بر رشد اقتصادی تأثیر می‌گذارد. از ترکیب مخارج مستقیم (به وسیله گردشگران)، غیرمستقیم (عرضه مجدد و هزینه کرد برای کالاها و خدمات محلی کسب‌وکارهای گردشگری)، و مخارج القایی (استفاده از دستمزد برای همه کسب‌وکارهای محلی) گردشگران، به عنوان اثر تکاثری در اقتصاد یاد می‌شود (طیبی، بابکی، و جباری، ۱۳۸۶). گردشگری اثر پویایی را در اقتصاد به شکل اثرات سرریز یا دیگر آثار مخارج نشان می‌دهد. اگر گردشگری به دلیل تعامل زیاد با دیگر فعالیت‌های اقتصادی، رونق بگیرد، سایر فعالیت‌های اقتصادی که به آن کالا یا خدمت ارائه می‌دهند یا محصول آن را مصرف می‌کنند، با آن هم‌جهت خواهند بود. بنابراین، گردشگری و مخارج آن می‌تواند مانند موتوری برای رشد اقتصادی عمل نماید که سایر فعالیت‌ها را نیز به دنبال خود به جلو براند.

گردشگری از طریق توسعه زیرساخت‌ها و زیربنای گردشگری (مانند توسعه حمل‌ونقل و رابط، توسعه آی سی تی و پول الکترونیک)، تأسیسات گردشگری (اماکن اقامتی و توسعه بهداشت عمومی، تسهیلات تفریحی و امور رفاهی) و همچنین رونق فعالیت‌های مختلف اقتصادی (توسعه صنایع دستی و هنرهای بومی)، فعالیت‌هایی در زمینه خدمات پذیرایی (رستوران‌ها و فروشگاه‌ها)، خدمات اقامتی (هتل‌ها و مهمانسراها)، امور تفریحی و رفاهی، و همچنین فعالیت‌هایی در زمینه بازدید (اماکن تاریخی و آژانس‌های مسافرتی) باعث رشد اقتصاد می‌شود (فیروزی، گودرزی، و زارعی، ۱۳۹۳).

۳. پیشینه تحقیق

تاکنون مطالعات مختلفی در خصوص اثر گردشگری بر رشد انجام شده است که عمده آن‌ها در سطح کشوری است. این مقاله برای اولین بار موضوع را در سطح استانی و به

تفکیک مناطق آمایش سرزمین در ایران بررسی کرده است تا به آمایش سرزمین در زمینه کمک و اولویت‌بندی به توسعه گردشگری کمک کند. خلاصه برخی از تحقیق‌ها به شرح جدول شماره (۱) است:

جدول ۱. پیشینه تحقیق

محقق	سال	قلمرو	روش	شاخص گردشگری	عوامل تحت تأثیر گردشگری
حقیقت و معصوم‌زاده	۱۳۹۹	ایران سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۱۷	رگرسیون با وقفه‌های توزیعی	ورود گردشگران سلامت	رشد اقتصادی
بزازان، اسماعیلی، و فارسی	۱۳۹۹	خراسان رضوی	غیرآماری AFLQ (ضرایب جدول داده‌مستانده)	ورود گردشگران داخلی به استان	تولید استان و اشتغال استان
پروین، رضویان، و توکلی‌نیا	۱۳۹۸	شهر تهران	رگرسیون	رشد گردشگری و منابع درآمدی حاصل از این صنعت	توسعه اقتصادی و پایداری درآمدی شهر تهران
خوشکام، صبوری، و قادری	۱۳۹۸	۸۲ کشور	گشتاورهای تعمیم‌یافته سیستمی	تعداد گردشگران ورودی و خروجی	رشد اقتصادی
بزازان و آزاد دانا	۱۳۹۷	شهر قم	غیرآماری AFLQ (ضرایب جدول داده‌مستانده)	ورود گردشگران داخلی به استان	تولید استان و اشتغال استان
دشتیان فاروجی، خوشنودی و دشتیان فاروجی	۱۳۹۶	ایران در بازه زمانی ۱۳۴۸-۱۳۹۴	رابطه علیت گرنجری	ورود گردشگران و کیفیت اقامتگاه‌های گردشگری	بر تولید ناخالص داخلی ایران
شکوری، خوشنویس یزدی و ناطقیان	۱۳۹۶	ایران، بین سال‌های ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۲	آزمون علیت گرنجر	تعداد ورود گردشگران خارجی	تولید ناخالص داخلی حقیقی در کشور ایران
ضرونی، سلامی، و گودرزی	۱۳۹۶	کشورهای آسیایی در دوره زمانی ۲۰۱۲-۱۹۹۰	GMM	مخارج گردشگری	رشد اقتصادی
اسدپور	۱۳۹۶	ایران در دوره زمانی ۲۰۱۵-۱۹۹۵	ARDL	تعداد گردشگر	درآمد ملی، اشتغال و رشد اقتصادی
نصیری هنده، خاله، هادی، و زمانی	۱۳۹۵	استان زنجان	روش SWOT و جدول داده-ستانده	مخارج گردشگری	تولید محصولات گردشگری

محقق	سال	قلمرو	روش	شاخص گردشگری	عوامل تحت تأثیر گردشگری
رضاقلیزاده	۱۳۹۵	ایران دوره زمانی ۱۳۵۰ تا ۱۳۹۱	GMM	تعداد گردشگر	رشد اقتصادی و فقر
پناهی و خداوردی‌زاده	۱۳۹۴	ایران دوره ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۱	رویکرد غیرخطی مارکوفسویچینگ		
یاوری و همکاران	۱۳۹۳	منتخبی از کشورهای عضو کنفرانس اسلامی	گشتاورهای تعمیم‌یافته	مخارج گردشگری	رشد اقتصادی
کهنسال و توحیدی	۱۳۹۲	در کشورهای عضو منطقه دوره ۲۰۱۲-۱۹۹۵	داده‌های تابلویی و آزمون علی VAR	ارزش افزوده گردشگری	رشد
عرب	۱۳۹۳	کشورهای عضو OECD در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳	معادلات ساختاری	مخارج دولت در گردشگری	رشد اقتصادی
کومار ^۱	۲۰۱۹	کشورهای بزرگ اقتصادی ۲۰۱۵-۱۹۹۵	علیت گرنجری	ورودی گردشگران	رشد اقتصادی
المالی، قلی‌پور، و الحاج	۲۰۱۹	نپال	ARDL	ورودی گردشگران	رشد اقتصادی
آنتوناکاکیس، دراگونو، ایکلز، و فیلیس ^۲	۲۰۱۹	۱۱۳ کشور	خود رگرسیون با وقفه توزیعی	ورودی گردشگران	رشد اقتصادی
رامپال ^۳	۲۰۱۷	هند	ARDL	مخارج گردشگری	رشد اقتصادی و گردشگری افزایش یافته است.
کرفون و صلاح ^۴	۲۰۱۴	کشورهای مناد در مدت زمان ۲۰۰۹-۲۰۱۰ میلادی	GMM	مخارج گردشگری	رشد اقتصادی
عبدالجلیل ^۵ ، طاهر و محمد	۲۰۱۳	پاکستان طی دوره ۲۰۱۱-۱۹۷۲	خود رگرسیون با وقفه توزیعی	مخارج گردشگری	رشد اقتصادی

1. Kumar
2. Antonakakis, Dragouni, Eeckels, & Filis
3. Rampal
4. Chor Foon & Salah
5. Jalil

محقق	سال	قلمرو	روش	شاخص گردشگری	عوامل تحت تأثیر گردشگری
چتریاتونو و همکاران	۲۰۱۳	چهار کشور فرانسه، ایتالیا، اسپانیا و یونان داده‌های ماهانه طی دوره ۲۰۰۰-۲۰۱۰	الگوی ساختاری VAR	توسعه گردشگری	رشد اقتصادی
چو ^۱	۲۰۱۳	ده کشور در حال گذر ۲۵ طی دوره ۲۰۱۱-۱۹۸۸	داده‌های تابلویی	مخارج گردشگری	رشد اقتصادی
لی و برهمسرين ^۲	۲۰۱۳	کشورهای عضو اتحادیه اروپا طی ۲۰۰۹-۱۹۸۸	هم‌جمعی	رشد گردشگری	رشد اقتصادی
چن و چیو-وی ^۳	۲۰۰۹	تایوان و کره جنوبی طی دوره ۲۰۰۷-۱۹۷۵	EGARCH-M	رشد گردشگری	رشد اقتصادی
وان چنگ و بونانگ ^۴	۲۰۰۸	داده‌های سالانه ۱۹۹۵-۲۰۰۵ در ۸۸ کشور	رابطه علیت	رشد گردشگری	رشد اقتصادی
نوسسکیبرا و مکاسونس ^۵	۲۰۰۸	۹۴ کشور	اثرات ثابت و گشتاورهای تعمیم‌یافته	رشد گردشگری	رشد اقتصادی

۴. روش‌شناسی تحقیق و تصریح الگو

روش پژوهش این مقاله از نظر ماهیت و محتوا از نوع همبستگی است. از سوی دیگر، این مقاله از نوع پس‌رویدادی (نیمه‌تجربی) است؛ یعنی بر مبنای تجزیه و تحلیل اطلاعات گذشته و تاریخی انجام می‌گیرد. همچنین این مقاله از نوع مطالعه‌ای کتابخانه‌ای و تحلیلی-علمی بوده و بر تحلیل داده‌های تابلویی (پنل دیتا) مبتنی است. در روش داده‌های تابلویی برای انتخاب بین روش‌های پنل و پولینگ از آزمون F لیمر استفاده می‌شود. در

1. Chou
2. Lee & Brahma-srene
3. Chen & Chiou-Wei
4. Wan- Chen & Bwo-Nung
5. Neves Sequeira & Macas Nunes

صورت انتخاب روش پنل، آزمون هاسمن برای انتخاب از بین روش‌های تأثیرات ثابت و تأثیرات تصادفی انجام می‌شود.

۴-۱. معرفی الگو

برای بررسی رابطه گردشگری و رشد اقتصادی از الگوی رشد درون‌زا براساس تابع تولید کلاسیک به این شرح استفاده می‌شود:

$$\ln(gdprc)_{it} = a + \gamma_1 \ln(L_{it}) + \gamma_2 \ln(TAM_{it}) + \gamma_3 \ln(TOUR_{it}) + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

که در آن تنها متغیرهای اصلی تابع تولید برای جلوگیری از هم‌خطی الگو استفاده شده است. متغیرهای الگو عبارت‌اند از:

$l(gdprc)_{it}$: لگاریتم تولید ناخالص داخلی استانی سرانه به قیمت ثابت ۱۳۹۵ (میلیون ریال). داده‌های مربوط از مرکز آمار ایران اخذ شده است.

$\ln(L_{it})$: لگاریتم نیروی کار به هزار نفر (جمعیت شاغل بالای ۱۰ سال). برخی مطالعات کیفیت نیروی کار را در نظر دارند اما عمده مطالعات جمعیت منابع انسانی را، مانند آنچه در الگوهای رشد عنوان شده است، عامل اصلی در رشد اقتصادی می‌دانند (کبیری و صدراپی، ۱۳۹۷). بنابراین تعداد نیروی کار در این تحقیق استفاده می‌گردد. داده‌ها از مرکز آمار ایران اخذ شده است.

$\ln(TAM_{it})$: لگاریتم میزان هزینه‌های عمرانی استانی به‌عنوان جانشین سرمایه (سرمایه‌گذاری-میلیون ریال)، داده‌ها از مرکز آمار ایران اخذ شده است.

$\ln(TOUR_{it})$: لگاریتم میزان گردشگران ورودی به هر استان است که آمار و اطلاعات تعداد گردشگران خارجی از دفتر برنامه‌ریزی و حمایت از توسعه گردشگری معاونت گردشگری اخذ گردیده است.

داده‌های مورد نیاز برای برآورد الگوی مذکور، داده‌های فصلی در بازه زمانی ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۷ بوده و علت انتخاب سال ۱۳۸۹ به‌عنوان شروع، تعداد استان‌های کشور و انتخاب سال ۱۳۹۷ به‌عنوان انتها نبودن داده‌های استانی در سال‌های بعد است. براساس آمایش ملی، مناطق آمایش سرزمین استان‌های کشور به ۹ منطقه تقسیم شده است که معیار قلمروهای برآورد الگو در این مقاله نیز قرار می‌گیرد. مناطق به شرح جدول شماره (۲) است:

جدول ۲. منطقه‌بندی مصوب مورخ ۱۳۹۶/۵/۲ شورای عالی آمایش سرزمین

ردیف	نام منطقه
۱	گیلان، مازندران، گلستان و سمنان
۲	آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل و کردستان
۳	همدان، کرمانشاه، لرستان و ایلام
۴	اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان
۵	فارس، بوشهر و کهگیلویه و بویراحمد
۶	تهران، قم و البرز
۷	زنجان، قزوین و مرکزی
۸	یزد، کرمان، سیستان و بلوچستان و هرمزگان
۹	خراسان جنوبی، خراسان رضوی و خراسان شمالی

مأخذ: گزارش اقدامات آمایش سرزمین

۵. یافته‌ها

در این قسمت ابتدا به بررسی پایایی متغیرهای الگو با استفاده از آزمون لوین، لین و چو پرداخته می‌شود.

جدول ۳. بررسی پایایی متغیرهای الگو

متغیر	آماره آزمون	سطح احتمال	سطح پایایی
$I(gdprc)_{it}$: لگاریتم تولید ناخالص داخلی استانی سرانه	-۵/۲۱	۰/۰۰۰	I(0)
$Ln(L_{it})$: لگاریتم نیروی کار	-۲/۸۵	۰/۰۰۴	I(0)
$Ln(TAM_{it})$: لگاریتم میزان هزینه‌های عمرانی استانی	-۱۹/۲۶	۰/۰۰۰	I(0)
$Ln(TOUR_{it})$: لگاریتم میزان گردشگران ورودی به هر استان	-۴/۳۳	۰/۰۰۰۱	I(0)

منبع: محاسبات محقق

همان‌طور که در جدول شماره (۳) مشاهده می‌شود تمامی متغیرها در سطح پایا هستند. ابتدا برای تعیین نوع تخمین از دو آزمون F لیمر برای تشخیص پنل (ترتیبی) یا پولینگ (ترکیبی) بودن داده‌ها و آزمون هاسمن برای تشخیص اثرات تصادفی و ساده استفاده شده است که نتایج آن در جدول شماره (۴) آمده است:

جدول ۴. آزمون‌های تشخیصی برآورد الگوی رشد اقتصادی در مناطق مختلف و کل کشور

مقطع	منطقه ۱	منطقه ۲	منطقه ۳	منطقه ۴	منطقه ۵
آزمون F	*۴۰/۹۷	*۴۲/۲۳	*۸۲/۶۶	*۴۸/۶۶	*۳۹/۲۳
آزمون هاسمن	*۸۵/۸۹	*۵۲/۶۵	۲/۳۱	-	-
نتیجه	اثرات ثابت	اثرات ثابت	اثرات تصادفی	اثرات ثابت	اثرات ثابت
آزمون F	*۲۷/۶۴	*۳۰/۴۸	*۳۶/۲۸	*۵۲/۷۲	*۵۸/۵۱
آزمون هاسمن	-	-	۱/۳۱۲	-	*۱۰/۹۳
نتیجه	اثرات ثابت	اثرات ثابت	اثرات تصادفی	اثرات ثابت	اثرات ثابت

پس از تعیین نوع الگو، می‌توان برای برآورد آن از مقادیر سطح متغیرها استفاده کرد. در ادامه این قسمت، نتایج برآورد الگو به شرح جدول شماره (۵) ارائه می‌گردد.

جدول ۵. برآورد الگوی رشد اقتصادی در مناطق مختلف و کل کشور

مقطع	منطقه ۱	منطقه ۲	منطقه ۳	منطقه ۴	منطقه ۵
متغیر	ضریب	ضریب	ضریب	ضریب	ضریب
$Ln(L_{it})$	**۰/۰۹۸۴	*۰/۰۴۵۳	**۰/۰۵۶۱	*۰/۰۴۶۳	*۰/۰۶۹۳
$Ln(TOUR_{it})$	**۰/۰۲۸۴	**۰/۰۲۴۸	*۰/۰۴۰۴	*۰/۰۵۲۸	*۰/۰۴۲۵
$Ln(TAM_{it})$	**۰/۰۴۷۴	*۰/۱۸۰۱	**۰/۰۳۹۸	*۰/۰۲۳۶	**۰/۰۲۸۵
عرض از مبدأ	**۷/۱۹۴۸	۵/۲۴۵۷	**۷/۵۳۳	**۸/۶۷۷	*۹/۷۷۹
R2	۶۲٪	۷۰٪	۶۸٪	۷۴٪	۷۳٪
آماره F	*۵۸/۳۲	*۵۲/۶۷	*۶۰/۶۶	*۶۹/۲۳	55/21**
آماره دوربین واتسن	۱/۹۶	۱/۹۸	۲/۰۱	۱/۹۹	۱/۹۹
$Ln(L_{it})$	**۰/۱۵۳۲	*۰/۰۹۴۵	**۰/۰۹۲۴	**۰/۰۸۶۱	*۰/۰۶۳
$Ln(TOUR_{it})$	*۰/۰۳۵۱	**۰/۰۰۹۷	*۰/۰۱۱۲	**۰/۰۱۱۴	**۰/۰۲۸۳
$Ln(TAM_{it})$	**۰/۰۳۷۱	*۰/۰۱۸۳	*۰/۰۷۵۴	*۰/۰۳۳۸	9*۰/۰۳۷
عرض از مبدأ	**۴/۷۵۷	**۵/۹۶۴	**۸/۵۲۳	*۵/۸۵۵	*۵/۶۵۱
R2	۷۵٪	۶۷٪	۷۱٪	۷۹٪	۷۷٪
آماره F	*۷۸/۴۴	**۹۷/۴۳	*۲۹/۹۱	*۶۶/۴۷	*۸۲/۷۲
آماره دوربین واتسن	۲/۰۶	۱/۹۸	۱/۸۹	۱/۹۶	۱/۹۲

مأخذ: محاسبات محقق* و** به ترتیب از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۵ و ۹۰ درصد معنادار است.

همان‌گونه که در جدول شماره (۵) ملاحظه می‌گردد، در تمام روابط برآوردشده میزان نیروی کار، سرمایه و میزان گردشگران، در سطح اطمینان ۹۰ درصد اثر معنادار داشته‌اند و از آنجا که براساس آماره دوربین واتسن همه روابط برآوردشده فاقد خودهمبستگی هستند، بنابراین نتایج قابل اتکایند. به این ترتیب، معنادار بودن ضرایب به لحاظ آماری مبین حساسیت رشد اقتصادی به متغیرهای متناظر ضرایب معنادار از قبیل میزان نیروی کار، سرمایه و گردشگران است.

در این رابطه، مقدار R^2 نیز با توجه به پنل بودن داده‌ها تفسیر نمی‌شود. در آماره F نیز که معیاری برای معنی‌داری کل رگرسیون به حساب می‌آید، باید به این موضوع اشاره کرد که مقادیر به دست آمده برای این آماره نشان‌دهنده معنی‌دار بودن کل رگرسیون است. شایان ذکر است که برخی از نواحی دارای ۳ مقطع بوده که از تعداد پارامترهای مورد برآورد کمتر است. بنابراین امکان برآورد الگو به صورت اثرات تصادفی در این نواحی وجود ندارد.

با توجه به نتایج این جدول، علامت متغیر لگاریتم میزان گردشگران در روابطی که این متغیر به لحاظ آماری معنادار است مطابق با انتظارات توریک بوده و بیانگر این است که افزایش گردشگری (خارجی) بر رشد اقتصادی بیشتر استان‌ها اثر مثبت و معنادار دارد. به عبارت دیگر، با یک درصد افزایش در میزان گردشگری رشد اقتصادی استان‌ها به‌طور متوسط افزایش می‌یابد. براساس متوسط اثرگذاری به فاقد اثر، مناطق کم‌کشش به دو گروه کمتر از کل کشور و بیشتر از کل کشور تقسیم می‌شوند که در جدول شماره (۶) نمایش داده شده است:

جدول ۶. مناطق براساس متوسط اثرگذاری

کمتر از متوسط کشوری (کشش)	بیش از متوسط کشوری (کشش)
منطقه ۲ (۰/۰۲۴۸)	منطقه ۱ (۰/۰۲۸۴)
منطقه ۷ (۰/۰۰۹۷)	منطقه ۳ (۰/۰۴۰۴)
منطقه ۸ (۰/۰۱۱۲)	منطقه ۴ (۰/۰۵۲۸)
منطقه ۹ (۰/۰۱۱۴)	منطقه ۵ (۰/۰۴۲۵)
	منطقه ۶ (۰/۰۳۵۱)

باید توجه داشت که منطقه ۴ شامل استان‌های اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان حساسیت رشد به گردشگری بالاترین و منطقه ۸ شامل استان‌های یزد، کرمان، سیستان و بلوچستان و هرمزگان حساسیت رشد به گردشگری کمترین است. نکته قابل توجه همخوانی اثر گردشگری بر رشد با نرخ بیکاری استان‌هاست و استان‌های دارای نرخ بیکاری پایین‌تر، حساسیت گردشگری بالاتری دارند. براساس شرایط فعلی به لحاظ تأثیرگذاری بر رشد بایستی به استان‌های اصفهان، چهارمحال و بختیاری، خوزستان، فارس، بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد، همدان، کرمانشاه، لرستان و ایلام در حوزه گردشگری توجه ویژه کرد.

۶. نتیجه گیری

بر اساس نتایج رابطه رشد اقتصادی استان‌ها، علامت متغیر لگاریتم میزان گردشگران به لحاظ آماری معنادار و مثبت است که نشان می‌دهد افزایش گردشگری (خارجی) بر رشد اقتصادی استان‌ها اثر مثبت و معنادار دارد. به عبارت دیگر، با یک درصد افزایش در میزان گردشگری رشد اقتصادی استان‌ها به‌طور متوسط افزایش می‌یابد.

البته حصول این نتیجه با توجه به اثرات مستقیم و غیرمستقیم گردشگری دور از انتظار نیست چرا که افزایش گردشگر در ایران موجب تولید خدمات و کالاهای مورد تقاضای گردشگران و به‌طور مستقیم موجب تولید و افزایش درآمد در استان‌ها می‌شود. از طرفی، با رونق گرفتن بخش مرتبط با کالاها و خدمات مورد نیاز گردشگران، سایر بخش‌های اقتصادی نیز برای تکمیل زنجیره تولید این خدمات و کالاها فعال می‌شوند که این امر تولید و درآمد استانی را به‌صورت غیرمستقیم افزایش می‌دهد (طیبه و همکاران، ۱۳۸۶).

بنابراین توسعه گردشگری، به دلیل تأثیرگذاری بر متغیرهای کلان اقتصادی، نقشی مهم در توسعه و رشد اقتصادی ایفا می‌کند و به دلیل تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم آن بر تولید ناخالص داخلی حقیقی استان‌ها باید در استان‌ها زیرساخت‌ها گسترش یابد تا صنعت گردشگری بتواند به‌عنوان بخشی فعال در شرایط رکود اقتصادی عمل نماید، که این امر می‌بایست با توجه به برنامه آمایش سرزمین در نقاط مختلف با اولویت تأثیرگذاری بر رشد اقتصادی انجام گیرد.

برای هرچه پویاتر شدن گردشگری پیشنهاد می‌شود به چهار بعد حیاتی گردشگری، یعنی امور کمی گردشگری (با امکان پرداخت با ارز رایج کشور، خدمات و مدت ویزا، وجود امنیت برای گردشگران، راه‌های ارتباطی با ایران و برنامه‌های تبلیغاتی)، امور کیفی گردشگری (نظیر ارتقای سطح حیاتی کیفی خدمات ارائه‌شده به گردشگران از طریق نحوه برخورد و استقبال مردم ایران و برندینگ و تبلیغات برای جذب گردشگران سلامت، خدمات و مدت ویزا، مقررات و تسهیلات ورود و خروج و زمان انتظار دریافت خدمت)، امور شکلی گردشگری (نظیر توانایی کارکنان درمان در ارتباط با گردشگر خارجی، سهولت سفر، شرایط سیاسی و ارتباطی با ایران، وجود تسهیلات اقامتی برای همراه بیمار) و امور محتوایی گردشگری (نظیر امکان پیگیری و مشاوره پس از بازگشت به کشور، امکان مشاوره قبلی با پزشک از راه دور) به صورت هم‌زمان توجه کرد.

با توجه به تأثیرگذاری گردشگری در تمام حوزه‌های آمایش و استان‌ها بایستی ظرفیت‌های لازم برای توسعه این بخش در برنامه هفتم توسعه دیده شود. حتی به دلیل اهمیت آن، زیربخشی به نام گردشگری در برنامه هفتم ایجاد و چالش‌های آن در این زیربخش با تصویب قوانین تسهیل‌کننده از جمله تسهیل رویداد، تسهیل ورود ارز به کشور و همچنین استفاده از امکانات کشور برای گردشگران مد نظر قرار گیرد تا از ظرفیت مزیت مطلق و نسبی بودن این زیربخش به منظور توسعه اقتصادی در برنامه هفتم استفاده شود.

سال ۱۴۰۱، به طور هم‌زمان سال شروع طرح آمایش سرزمینی و شروع برنامه هفتم توسعه خواهد بود؛ بنابراین، امسال مقطع بسیار حساسی در نظام برنامه‌ریزی کشور است و باید بخش‌های بنیادینی که پایه‌گذار اجرای آمایش سرزمینی در برنامه هفتم توسعه هستند را در نظر داشت. در این حوزه بایستی به گردشگری توجه خاص شود. همچنین با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از این مقاله، افزایش سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری و توجه و اهتمام بیشتر به جاذبه‌های گردشگری در مناطق مختلف آمایش سرزمین به منظور افزایش رشد اقتصادی پیشنهاد می‌شود در مناطق دارای پتانسیل گردشگری به سرمایه‌گذاری و توسعه در زیرساخت گردشگری (راه، راه‌آهن، فرودگاه) و تأسیسات گردشگری (هتل، آژانس مسافرتی، رستوران) موارد ذیل توجه کرد:

- ۱) توسعه تاسیسات گردشگری شامل اماکن اقامتی، پذیرایی و ورزشی-تفریحی؛
- ۲) بسط و گسترش ارتباط و وسایل مدرن حمل و نقل؛
- ۳) توسعه زیرساخت‌های فرودگاهی و بهره‌برداری از راه‌های ارتباطی و مواصلاتی؛
- ۴) بهبود تاسیسات بهداشتی و شبکه‌های آب و غیره.

- اسدپور، احمدعلی (۱۳۹۶). بررسی رابطه صنعت توریسم با رشد اقتصادی با عنایت به سند چشم‌انداز. فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۷(۴)، ۲۸۵-۲۹۵.
- بزازان، فاطمه؛ اسماعیلی، مهناز؛ و فارسی، فرشته (۱۳۹۹). اثرات اقتصادی ورود گردشگران داخلی به استان خراسان رضوی. پژوهشنامه اقتصادی، ۲۰(۷۶)، ۵۵-۸۰. doi: 10.22054/joer.2020.11900
- بزازان، فاطمه؛ و آزادانا، فهیمه (۱۳۹۷). اثرات اقتصادی ورود گردشگران داخلی به قم (رویکرد داده ستانده دومنطقه‌ای). برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۷(۲۵)، ۸-۲۴. doi: 10.22080/jtpd.2018.1997
- پروین، محمد؛ رضویان، محمدمتقی؛ و توکلی‌نیا، جمیله (۱۳۹۸). ارزیابی تأثیر گردشگری در توسعه اقتصادی شهر تهران. پژوهش‌های دانش زمین، ۱۰(۳)، ۲۳۰-۲۱۴. doi: 10.52547/esrj.10.3.214
- پناهی، حسین؛ و خداوردی‌زاده، صابر (۱۳۹۴). تأثیر غیرخطی تورم و توسعه گردشگری بر رشد اقتصادی ایران: رهیافت مارکوف سویچینگ. مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۴(۱۴)، ۸-۲۵.
- حسنوند، سمیه؛ و خداپناه، مسعود (۱۳۹۳). تأثیر گردشگری بر رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه: دو رویکرد پانل ایستا و پانل پویا. فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، ۲(۶)، ۸۷-۱۰۲.
- حقیقت، جعفر؛ و معصوم‌زاده، سارا (۱۳۹۹). بررسی اثر غیرخطی گردشگری سلامت بر رشد اقتصادی ایران: رهیافت خود رگرسیون با وقفه‌های توزیعی. راهبردهای مدیریت در نظام سلامت، ۵(۲)، ۸۹-۱۰۰.
- خوشکام، مانا؛ صبوری، بهناز؛ و قادری، زاهد (۱۳۹۸). بررسی اثر صنعت گردشگری بین‌المللی بر رشد اقتصادی: مطالعه بین‌کشوری با کمک تخمین زن گشتاورهای تعمیم‌یافته سیستمی. فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه گردشگری، ۸(۲۹)، ۱۹۱-۲۱۳. doi: 10.22080/jtpd.2019.14902.2922
- دانشمندی، زهره (۱۴۰۰). بررسی جایگاه صنعت گردشگری ایران در منطقه و جهان در سال‌های اخیر. گزارش پژوهشی، اداره پژوهش‌های سیاسی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.
- دشتبان فاروجی، مجید؛ خوشنودی، عبدالله؛ دشتبان فاروجی، سحر (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین کیفیت خدمات گردشگری و رشد اقتصادی: یک الگوی رشد درونزا. فصلنامه اقتصاد و الگوسازی، ۸(۳۲)، ۱۲۵-۱۵۰. doi: 10.22080/jtpd.2019.14902.2922
- رضاقلیزاده، مهدیه (۱۳۹۵). بررسی تأثیر گردشگری بر مثلث فقر، نابرابری و رشد اقتصادی. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری (مطالعات جهانگردی)، ۱۱(۳۶)، ۱۶۰-۱۲۵.
- شکوری، بهرام؛ خوشنویس یزدی، سهیلا؛ و ناطقیان، نیلوفر (۱۳۹۶). تأثیر توسعه گردشگری بر اقتصاد ایران. پژوهشنامه اقتصاد و کسب و کار، ۸(۱۶)، ۳۳-۵۲.

ضرونی، زهرا؛ سلامی، فریبا؛ گودرزی، محبوبه (۱۳۹۶). تأثیر توسعه گردشگری بر رشد اقتصادی در کشورهای آسیایی. اولین همایش بین‌المللی برنامه‌ریزی اقتصادی، توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای رویکردها و کاربردها.

طیبه، سیدکمال؛ بابکی، روح‌الله؛ و جباری، امیر (۱۳۸۶). بررسی رابطه توسعه گردشگری و رشد اقتصادی در ایران (۱۳۳۸ - ۱۳۸۳). پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی، ۷(۲۶)، ۸۳-۱۱۰.

عرب، زهرا (۱۳۹۳). بررسی و مطالعه تأثیر هنر- صنعت گردشگری بر رشد و توسعه اقتصادی در ایران و کشورهای OECD در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۳. دو فصلنامه هنرهای کاربردی، ۳(۵)، ۶۷-۵۹.

عربشاهی کریمی، احمد؛ و آریانفر، مرتضی (۱۳۹۳). گردشگری سلامت و قابلیت‌های گردشگری پزشکی - درمانی در ایران. فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری، ۳(۹)، ۱۵۱-۱۳۳.

غفاری، غلامرضا؛ و جعفری مقدم، محسن (۱۳۹۸). علوم انسانی، تحولات گفتمانی و برنامه‌ریزی توسعه در ایران ۱۳۵۷-۱۳۹۲. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۱(۳)، ۱۰۷-۷۵. doi: 10.22035/isih.2020.2880.3222

فیروزی، محمدعلی؛ گودرزی، مجید؛ و زارعی، علی (۱۳۹۳). برآورد حجم تقاضای گردشگری در استان خوزستان با استفاده از تحلیل رگرسیون. فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری، ۳(۱۰)، ۲۴-۱.

کیبری، محمدجعفر؛ و صدرایی، محمدحسین (۱۳۹۷). بررسی تأثیر عناصر اصلی تشکیل‌دهنده شاخص توسعه جوانان بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب؛ درس‌های برای ایران. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۰(۳)، ۱۷۰-۱۴۵. doi: 10.22035/isih.2018.297

کمالی، مهدی؛ و آسایش، حمید (۱۳۹۸). تعیین عوامل مؤثر بر گردشگری سلامت خارجی در مناطق مختلف ایران. فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۰(۲)، ۶۷۹-۶۵۹.

کهنسال، محمدرضا؛ و توحیدی، امیرحسین (۱۳۹۲). بررسی رابطه علمی میان گردشگری و رشد اقتصادی در کشورهای عضو منطقه منا. فصلنامه اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی سابق)، ۱۰(۴)، ۷۲-۵۵. doi: 10.22055/jqe.2014.11623

مظفری‌نیا، مهدی؛ منوچهری، عباس؛ غفاری، مسعود؛ و مؤمنی، فرشاد (۱۳۹۵). اندیشه‌شناسی سیاسی نظریه مراحل رشد اقتصادی روستو. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۸(۲)، ۱۷۶-۱۵۷. doi: 10.22035/isih.2016.221

موسائی، میثم (۱۳۸۳). تخمین تابع تقاضای توریسم به ایران. فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، ۳۲(۳)، ۲۴۴-۲۲۵.

میرزایی، حسین؛ و جلیلی، ساناز (۱۳۹۰). تأثیر توسعه گردشگری بر رشد اقتصادی (مقایسه ایران و کشورهای منتخب). *اقتصاد مالی (اقتصاد مالی و توسعه)*، ۱۵(۵)، ۷۳-۹۱.

نصیری هنده خاله، اسماعیل؛ هادوی، فرامرز؛ و زمانی، مهدی (۱۳۹۵). شناسایی رابطه بین توسعه صنعت گردشگری و رشد اقتصادی استان زنجان. *فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری*، ۳(۱۵)، ۷۶-۹۵. doi: 20.1001.1.23452870.1395.4.15.5.0

Abdul, J., Tahir, M., & Muhammad, I. (2013). Tourism-growth nexus in Pakistan: Evidence from ARDL bounds tests. *Economic Modelling*, 35 (3), 185-191. doi: 10.1016/j.econmod.2013.06.034

Al-Mulali, U., Gholipour, H. F., & Al-hajj, E. (2019). The nonlinear effects of oil prices on tourism arrivals in Malaysia. *Current Issues in Tourism*, 12 (1), 1-5. doi: 10.1080/13683500.2019.1586844

Antonakakis, N., Dragouni, M., Eeckels, B., & Filis, G. (2019). The tourism and economic growth enigma: Examining an ambiguous relationship through multiple prisms. *Journal of Travel Research*, 58(1), 3-24.

Chatziantoniou, I., Filis, B., Eeckels, G., & Apostolakis, A. (2013). Oil prices, tourism income and economic growth: A structural VAR approach for european mediterranean countries. *Tourism management*, 36(2), 331-341. doi: 10.1016/j.tourman.2012.10.012

Chen, C-F., & Chiou-Wei, S-Z. (2009). Tourism expansion, tourism uncertainty and economic growth: New evidence from taiwan and korea. *Tourism management*, 30(6), 812-818. doi: 10.1016/j.tourman.2008.12.013

Chor Foon, T., & Abosedra. S. (2014). The impacts of tourism, energy consumption and political instability on economic growth in the MENA countries. *Energy policy*, 68(1), 458-464. doi: 0.1016/j.enpol.2014.01.004

Chou, M.C. (2013). Does tourism development promote economic growth in transition countries? A panel data analysis. *Economic modelling*, 33(3). 226-232. doi: 10.1016/j.econmod.2013.04.024

Cortes, I., & Pulina, M. (2006). A further step into ELGH and TLGH for Spain and Italy. <http://www.feem.it/Feem/Pub/Publications/WPapers/default.htm>

Kumar, R. A. (2019). The Impact of Inbound Tourism on Economic Growth of Nepal. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 9(3), 183-195.

Lee, J.W., & Brahmasrene. T. (2013). Investigating the influence of tourism on economic growth and carbon emissions: Evidence from panel analysis of the european union. *Tourism Management*, 38 (1), 69-76.

Rampal, O. (2017). The Relationship between Tourism, Financial Development and Economic Growth in India. *Future Business Journal*, 3(1), 19-22. doi: 10.1016/j.fbj.2017.01.003

Wan-Chen, P., & Bwo-Nung, H. (2008). Tourism development and economic growth- a nonlinear approach. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications, Elsevier*, 387(22), 5535-5542. doi: 10.1016/j.physa.2008.05.037

